

Дмитренко Е. С.

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри адміністративного та фінансового права
Навчально-науковий інститут «Юридичний інститут
Київського національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана»
м. Київ, Україна*

УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ НА ВИКОНАННЯ УГОДИ З ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ

У роботі розглянуто особливості правового регулювання банківських відносин в Україні. Акцентовано увагу на проблемах імплементації стандартів Європейського Союзу відповідно до положень Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Проаналізовано положення окремих документів Європейського Союзу, які стосуються механізму запобігання використанню банківської системи з метою відмивання коштів та фінансування тероризму. Охарактеризовано новели Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» від 06 грудня 2019 р. № 361-IX, який ухвалений відповідно до зобов'язань України імплементувати норми європейського законодавства у національне правове поле. З'ясовано особливості здійснення Національним банком України, банками та небанківськими фінансовими установами фінансового моніторингу, зокрема запровадження дистанційної ідентифікації та верифікації клієнта. Розглянуто окремі правила, вимоги та вказівки Базельського комітету з питань банківського нагляду та проблеми їх імплементації у законодавство України. Проаналізовано низку актів, прийнятих останнім часом (Комплексну програму розвитку фінансового сектору України до 2020 року, Стратегію розвитку банківської системи України на 2016-2020 рр., Засади стратегічного реформування державного банківського сектору до 2025 року), що справили значний вплив на

удосконалення регулювання банківських відносин. Визначено окремі шляхи удосконалення правового регулювання банківських відносин на виконання Угоди з Європейським Союзом.

Вступ

Сутністю проведення системних реформ в Україні є з-поміж іншого й удосконалення правового регулювання банківських відносин шляхом імплементації стандартів Європейського Союзу відповідно до положень Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (надалі – Угода про асоціацію), що була підписана у 2014 р та набула чинності з вересня 2017 р. [1]. Метою такого удосконалення є насамперед правове забезпечення надання сучасних та якісних банківських послуг в Україні. Зазначене цілком відповідає євроінтеграційному курсу України і спрямоване на зміни банківського законодавства та його наближення до права Європейського Союзу.

Формування банківської системи незалежної України почалося з ухваленням Декларації про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р. № 55-XII [2] та Закону України «Про економічну самостійність України» від 03 серпня 1990 р. № 142-XII [3]. У цих актах встановлювалося право України самостійно організовувати на своїй території банківську справу та грошовий обіг і створювати банківську систему. Згодом було прийнято Закони України «Про банки і банківську діяльність» [4] та «Про Національний банк України» [5], якими визначалася правова основа функціонування банківської системи України. Зокрема, у ст. 4 Закону України «Про банки і банківську діяльність» визначено, що банківська система України складається з Національного банку України та інших банків, а також філій іноземних банків, що створені і діють на території України відповідно до положень цього Закону.

Зазначеними законодавчими актами урегульовано систему банківських правовідносин, які виникають між банками і їх клієнтами, між установами банків з приводу надання банківських послуг, між Національним банком України і установами банків тощо. Їх особливістю є наявність у них банку як спеціального суб'єкта та спеціального об'єкта – фінансових інструментів (коштів у готівковій або безготівковій формі,

цінних паперів, валютних цінностей тощо). Варто зазначити, що частина банківських правовідносин належить до сфери публічно-правового регулювання (наприклад, пов'язаних з регулюванням емісійної діяльності Національного банку України, з організацією банківської системи тощо), а інша – до сфери приватно-правового регулювання (відносини з кредитування та розрахунків).

Іншою суттєвою ознакою банківських правовідносин є та, що вони регулюються правовими нормами, які містяться не лише у законах, а й у підзаконних нормативно-правових актах, а також у міжнародних правових документах. Система цих актів охоплюється поняттям «банківське законодавство».

Особливістю банківських правовідносин є й те, що вони виникають, змінюються та припиняються під час здійснення банківської діяльності. Відповідно до ст. 2 Закону України «Про банки і банківську діяльність» сутністю банківської діяльності є залучення у вклади грошових коштів фізичних і юридичних осіб та розміщення зазначених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик, відкриття і ведення банківських рахунків фізичних та юридичних осіб. Але детальний аналіз інших статей цього Закону засвідчив, що банківська діяльність не обмежується переліком цих основних банківських операцій, зазначених законодавцем у ст. 2, а є значно ширшою. Та і відповідно до міжнародної банківської практики до банківської діяльності належать і такі операції, як купівля-продаж валюти, здійснення розрахунків, інкасація грошових коштів, довірче управління грошовими коштами, лізингові операції тощо.

Саме тому банківська діяльність є особливим видом фінансової діяльності, що систематично здійснюється спеціальними суб'єктами на підставі ліцензії Національного банку України. Така діяльність спрямована на здійснення банківських операцій, угод та надання банківських послуг з метою захисту інтересів вкладників та кредиторів і забезпечення стабільності банківської системи [6]. Окрім того банківською діяльністю охоплюється діяльність щодо формування та проведення грошово-кредитної та валютної політики, побудови та функціонування банківської системи, здійснення банківських операцій тощо.

Отже, банківська діяльність – це не лише комплекс банківських операцій, але й порядок організації та функціонування банків, банківської системи загалом. Її суттєвою ознакою є та, що це

особливий вид діяльності. Зазначена діяльність є сукупністю банківських операцій та послуг, яку ведуть спеціальні суб'єкти (банки) і яка може здійснюватися за умови отримання ліцензії Національного банку України [7, с.340]. Вибір європейського напрямку розвитку обумовив необхідність удосконалення банківського законодавства України відповідно до вимог Європейського Союзу, що свідчить про актуальність дослідження.

Зазначене обумовило структуру роботи, яка складається із 3 параграфів. У першому параграфі аналізуються особливості імплементації у законодавство України положень документів Європейського Союзу про фінансовий моніторинг. Другий параграф стосується основних принципів банківської діяльності в Європейському Союзі та проблеми їх закріплення у законодавстві України. Предметом третього параграфу є проблеми правового регулювання банківських відносин в Україні і шляхи їх вирішення.

1. Особливості імплементації у законодавство України положень документів Європейського Союзу про фінансовий моніторинг

Україна, обравши курс на євроінтеграцію та підписавши Угоду про асоціацію, взяла зобов'язання імплементувати у банківське законодавство стандарти, принципи і правові норми, на яких базується банківська діяльність у Європейському Союзі з метою підвищення ефективності банківської системи. Насправді, мета є значно ширшою і передбачає удосконалення правового регулювання банківських відносин в Україні з урахуванням стандартів Європейського Союзу.

Україна насамперед імплементувала положення тих документів Європейського Союзу, які стосуються механізму запобігання використанню банківської системи з метою відмивання коштів та фінансування тероризму. Зокрема, це: Директива 2015/849/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 20.05.2015 «Про запобігання використанню фінансової системи для відмивання грошей та фінансування тероризму, про внесення змін до Регламенту (ЄС) № 648/2012 Європейського Парламенту і Ради (ЄС) та про скасування Директиви Європейського Парламенту і Ради 2005/60/ЄС і Директиви Комісії 2006/70/ЄС»; Директива 2018/843/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 30.05.2018 «Про внесення змін до Директиви (ЄС) 2015/849 про

запобігання використанню фінансової системи для цілей відмивання коштів та фінансування тероризму і внесення змін до Директив 2009/138/ЄС та 2013/36/ЄС».

Зокрема, положення Директиви 2015/849/ЄС застосовуються насамперед до таких зобов'язаних осіб, як кредитні та фінансові установи. Однак, відповідно до цієї Директиви, зобов'язаними особами є й інші фізичні або юридичні особи, при здійсненні ними своєї професійної діяльності: аудитори, зовнішні бухгалтери та податкові консультанти; нотаріуси та інші незалежні правники, якщо вони беруть участь у будь-якій фінансовій транзакції або транзакції з нерухомим майном, діючи від імені та за дорученням свого клієнта або надаючи допомогу своєму клієнту в плануванні або здійсненні транзакцій стосовно; надавачів послуг для трастів або компаній; агенти з нерухомого майна. Варто зазначити, що зобов'язаними є й інші особи, що провадять торгівлю товарами; надавачі послуг у сфері грального бізнесу; надавачі послуг обміну віртуальних валют на офіційні валюти і навпаки; надавачі послуг електронних гаманців; особи, що здійснюють торгівлю витворами мистецтва або виступають як посередники в такій торгівлі; особи, що надають послуги зберігання витворів мистецтва, здійснюють торгівлю витворами мистецтва або виступають як посередники в такій торгівлі. Слід зауважити, що вартість транзакції або серії пов'язаних транзакцій має становити 10 000 євро або більше.

У Директиві 2015/849/ЄС зазначено, що держави-члени повинні забезпечити вжиття зобов'язаними особами належних заходів для виявлення та оцінювання ризику відмивання грошей і фінансування тероризму з огляду на фактори ризику, включаючи ті, які стосуються їхніх клієнтів, країн або географічних територій, продуктів, послуг, транзакцій або каналів постачання. Ці заходи повинні бути пропорційними природі і розміру зобов'язаних осіб [8].

Щодо Директиви Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2015/849, то вона є основним правовим інструментом запобігання використанню фінансової системи ЄС для цілей відмивання коштів та фінансування тероризму. Зазначена Директива вимагає від держав-членів визначити, зрозуміти та зменшити ризики, пов'язані з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму. Для цього відповідно до положень Директиви 2015/849 під час виконання своїх завдань органи фінансової розвідки повинні мати

доступ до інформації та можливість обмінюватися нею без перешкод, у тому числі через належну співпрацю з правозастосовчими органами. Метою органу фінансової розвідки, як свідчить зміст Директиви 2015/849, має стати збирання та аналіз інформації, яку він отримує для встановлення зв'язків між підозрілими транзакціями та злочинною діяльністю, що лежить в їх основі, задля запобігання та протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму, а також для поширення результатів аналізу такої інформації та додаткової інформації, отриманої компетентними органами, якщо є підстави для підозри у відмиванні коштів, пов'язаних предикатних злочинах або фінансуванні тероризму [9].

З метою імплементації цих та інших положень Директив 2015/849/ЄС і 2018/843/ЄС Європейського Парламенту та Ради було прийнято новий Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» від 06 грудня 2019 р. № 361-IX, який 28 квітня 2020 р. набрав чинності. Закон ухвалений відповідно до зобов'язань України імплементувати норми європейського законодавства у національне правове поле. Зокрема, у Законі імplementовані вимоги Директиви (ЄС) 2015/849 Європейського Парламенту та Ради «Про запобігання використанню фінансової системи для відмивання грошей та фінансування тероризму» та Регламенту (ЄС) 2015/847 «Про інформацію, що супроводжує перекази», які обов'язкові для впровадження для членів ЄС та країн, які мають намір отримати членство в Європейському Союзі.

Закон № 361-IX містить оновлені вимоги щодо: запровадження ризик-орієнтованого підходу в усіх процесах суб'єктів первинного фінансового моніторингу; зосередження уваги учасників системи фінансового моніторингу на найвищих ризиках та загрозах; зменшення з 17 до 4 порогових операцій у переліку, обов'язкових для звітування; збільшення зі 150 тис. грн до 400 тис. грн порогової суми фінансових операцій, про які суб'єкти первинного фінансового моніторингу зобов'язані повідомляти Державну службу фінансового моніторингу України (надалі – Держфінмоніторинг); здійснення переходу до кейсового звітування про підозрілі операції своїх клієнтів [10].

Відповідно до законодавства України Національний банк України, банки і небанківські фінансові установи із урахуванням

стандартів з протидії відмиванню доходів та фінансуванню тероризму, які містять зазначені документи, здійснюють фінансовий моніторинг, щоб запобігти використанню банківської системи України для легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. Національний банк України є одним з органів державного фінансового моніторингу в Україні і встановлює до банків та небанківських установ вимоги щодо протидії відмиванню незаконно отриманих доходів, а також перевіряє їх дотримання. Здійснюючи фінансовий моніторинг, банки і небанківські фінансові установи перевіряють клієнтів та аналізують їхні фінансові операції. У разі виявлення підозрілих операцій банки інформують Держфінмоніторинг та правоохоронні органи України.

Так, Правлінням Національного банку України із урахуванням положень Директив 2015/849/ЄС і 2018/843/ЄС Європейського Парламенту та Ради було прийнято постанову «Про затвердження Положення про здійснення банками фінансового моніторингу» від 19.05.2020 № 65. Відповідно до Положення банки вживають до клієнтів, з якими ділові відносини встановлюються з дати набрання чинності Законом України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» від 06 грудня 2019 р. № 361-ІХ, необхідних заходів відповідно до вимог цього Закону. Щодо клієнтів, які не підтримують ділових відносин із банком (крім тих, ризик ділових відносин з якими є високим), зазначені заходи можуть здійснюватись і понад установлені терміни під час звернення такого клієнта до банку, але до проведення фінансових операцій, ініційованих клієнтом. У Положенні зазначено, що банки звітують до спеціально уповноваженого органу щодо порогових фінансових операцій політично значущих осіб, членів їх сімей та (або) осіб, пов'язаних із політично значущими особами, які не мали такого статусу відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» від 14 жовтня 2014 р. № 1702-VII, починаючи з дати виявлення банком факту належності відповідного клієнта до політично значущої особи, члена його сім'ї та (або) особи, пов'язаної з політично значущою особою.

Головною перевагою запровадженої нової системи фінансового моніторингу у банківській системі України є дистанційна ідентифікація та верифікація клієнта із застосуванням повноцінних (BankID Національного банку України, кваліфікований електронний підпис (КЕП), відео трансляція) та спрощених моделей (BankID Національного банку України; КЕП; платіж із власного рахунку на окремий рахунок банку; зчитування даних із чипа біометричного документа (закордонного паспорта чи паспорта у форматі ID-картки); верифікація даних із бюро кредитних історій). Також у законодавстві України було оновлено вимоги до виявлення кінцевих бенефіціарних власників із використанням інформації не тільки з Єдиного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань (як раніше), а й з інших джерел. Окремими нормами Положення було запроваджено нові підходи в роботі банків щодо політично-значущих осіб, членів їх сімей та пов'язаних осіб (PEPs) із застосуванням ризик-орієнтованого підходу. Однак варто зазначити, що під час обслуговування осіб із цієї категорії не обов'язково відносити до високої категорії ризику. Все залежить від посади особи, розміру та виду банківських послуг і продуктів, які вони отримують. Наприклад, під час обслуговування PEPs у межах зарплатного проекту від банку не вимагається класифікувати клієнта як високоризикового. Проте банки обов'язково мають відносити PEPs із категорії іноземних та міжнародних публічних діячів до категорії високоризикових, як і раніше.

Важливими положеннями аналізованого документу та такими, що відповідають основним вимогам Європейського Союзу, є запровадження процедури інформування про порушення фінансового моніторингу (whistle-blowing), зокрема створення анонімних каналів інформування про порушення. Процедурою може скористатися будь-який працівник, який виявив порушення, і має повідомити відповідального працівника банку за фінансовий моніторинг або керівника банку про нього. Цим каналом можуть скористатися і треті особи.

Іншими концептуальними нормами цього Положення затверджено три моделі визначення відповідального працівника за фінансовий моніторинг та встановлено порядок замороження (розмороження) активів осіб зі списку терористів. Також Положенням про здійснення банками фінансового моніторингу

встановлено базовий перелік критеріїв ризику та індикаторів підозрілості фінансових операцій і запроваджено інструмент покладання – банки зможуть використовувати результати ідентифікації та верифікації від зобов'язаних третіх осіб та доручати цю функцію агентам [11].

Варто зазначити, що із набранням чинності Законом України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» від 06 грудня 2019 р. № 361-ІХ НБУ почав здійснювати регулювання небанківських установ з питань фінансового моніторингу, зокрема: страховиків (перестраховиків), страхових (перестрахових) брокерів, кредитних спілок, ломбардів, платіжних організацій, учасників чи членів платіжних систем, які надають фінансові послуги на підставі відповідних ліцензій (реєстраційних документів), операторів поштового зв'язку та інших установ, які надають послуги з переказу коштів та здійснення валютних операцій, а також філій або представництв іноземних суб'єктів господарювання, які надають фінансові послуги на території України, інших юридичних осіб, які за своїм правовим статусом не є фінансовими установами, але надають окремі фінансові послуги.

Питання здійснення небанківськими фінансовими установами фінансового моніторингу регулюється Положенням про здійснення установами фінансового моніторингу, затвердженим постановою Правління Національного банку України від 28 липня 2020 р. № 107. Цим Положенням установлені загальні вимоги щодо виконання небанківськими установами законодавства України з питань фінансового моніторингу із урахуванням деяких особливостей небанківського фінансового сектору. Зокрема, у Положенні № 107 спрощені окремі вимоги щодо здійснення небанківськими установами фінансового моніторингу, якщо порівняти з вимогами до банків. Так, більшості небанківських установ рекомендовано мати систему автоматизації процесів фінансового моніторингу, проте обов'язкова вона лише для установ, які надають послуги з переказу коштів. Щодо оцінки ризику клієнтів, то вона відбувається за спрощеними методами, зокрема небанківським установам надана можливість оцінювати ризик не кожного клієнта окремо, а на груповій основі.

Окрім того, щодо клієнтів та вигодоодержувачів для страхових компаній установлені особливі заходи з належної перевірки. Також значно спрощено для операторів поштового зв'язку процедуру ідентифікації та верифікації одержувачів пенсій, грошової допомоги, субсидій та інших виплат громадянам [12].

2. Основні принципи банківської діяльності в Європейському Союзі та проблеми їх закріплення у законодавстві України

Важливими для регулювання ринку банківських послуг у межах Європейського Союзу та положення яких імплементовані або ж підлягають імплементації у законодавство України, є низка інших директив Європейського Союзу. Серед них Директива 73/183/ЄЕС Ради Європейського Співтовариства «Про скасування обмежень щодо вільного заснування банків та інших фінансових установ та вільного надання ними незалежних послуг» від 28 червня 1973 р. Відповідно до документу держави-члени мають скасувати такі обмеження: що заважають бенефіціарам організувати свою діяльність або надавати послуги в приймаючій державі на однакових умовах і з однаковими правами, як і громадяни цієї держави; що існують завдяки адміністративній практиці і призводять до того, що ставлення до бенефіціарів є дискримінаційним у порівнянні зі ставленням до громадян цієї країни [13].

У наведеному контексті заслуговують уваги Перша та Друга Директиви Ради Європейського Союзу. Так, у Першій Директиві Ради 77/780/ЄЕС «Про координування законів, постанов та адміністративних положень щодо початку та ведення діяльності кредитних установ» від 12 грудня 1977 р. було визначено умови для надання компетентними органами дозволу на створення та ведення діяльності кредитних установ. Відповідно до них кредитна установа повинна мати: окремі власні кошти; адекватні мінімальні власні кошти; щонайменше двох осіб, які б ефективно керували діяльністю кредитної установи. Разом з тим відповідні органи влади не повинні надавати дозвіл, якщо такі особи мають недостатньо добру репутацію або їм бракує достатнього досвіду для виконання таких обов'язків [14].

Аналіз основних положень Другої банківської Директива Ради 89/646/ЄЕС «Щодо узгодження законів, підзаконних та адміністративних актів, які стосуються початку і здійснення

діяльності кредитних установ, та внесення змін до Директиви 77/780/ЄЕС» від 15 грудня 1989 р. свідчить, що вона містила основні вимоги, якими запроваджено створення єдиного ринку банківських послуг у межах Європейського Союзу без будь-яких бар'єрів для транскордонного їх надання чи відкриття філій банківських установ. Її положення базувалися на принципах загальної гармонізації, що необхідна і достатня для забезпечення взаємного визнання дозволу і розсудливих систем нагляду; надання єдиної ліцензії, яка б визнавалася в межах всього Співтовариства; розсудливого нагляду з боку держави-члена за місцем походження. Так, відповідно до принципу надання єдиної ліцензії на засадах взаємного визнання кредитна організація, яка отримала ліцензію на території однієї держави-члена, має право вести банківську діяльність на території будь-якої іншої держави-члена як шляхом надання транскордонних послуг, так і шляхом відкриття філії. А принцип розсудливого нагляду з боку держави-члена за місцем походження означав, що органи банківського нагляду держави перебування (тобто держави, на території якої кредитна організація веде свою діяльність) зберігають за собою частину контрольних функцій, які не були закріплені у відповідних актах європейського законодавства за органами держави походження [15].

Незважаючи на те, що Перша та Друга Директиви втратили чинність, вони суттєво вплинули на розвиток європейської банківської системи, створивши єдині правила регулювання банківської діяльності, систему співробітництва органів банківського нагляду, основи однакового банківського нагляду в державах-членах Європейського Союзу, засади загальної політики в галузі правового регулювання банківської діяльності щодо третіх країн, передумови для збільшення та універсалізації кредитних установ на основі однакових правил регулювання їх діяльності тощо [16, с. 130-135].

Неодноразове внесення змін, доповнень до зазначених та прийняття нових Директив створювали проблеми для їх практичного застосування. Зазначене слугувало підґрунтям для прийняття Європейським парламентом та Радою Європейського Союзу 15 березня 2000 р. Директиви «Щодо створення та діяльності кредитних установ» 2000/12/ЄС. У Директиві 2000/12/ЄС було зібрано та систематизовано положення попередніх Директив, окрім того, вона забезпечувала правове

регулювання питань створення, ліцензування, ліквідації та реорганізації кредитних і фінансових установ [17].

Одним із основних джерел банківського права ЄС є Директива 2006/48/ЄС Європейського Парламенту та Ради «Про започаткування та здійснення діяльності кредитних установ» від 14 червня 2006 р. Директива 2006/48/ЄС встановлювала правила щодо заснування та здійснення діяльності кредитних установ, а також правила здійснення пруденційного нагляду на ними. У Директиві 2006/48/ЄС містилися норми щодо: доступу до започаткування та здійснення діяльності кредитними установами; права заснування та свободу надання послуг; відносин із третіми країнами; принципів та технічних інструментів для пруденційного нагляду та оприлюднення інформації. У окремих додатках надано перелік видів діяльності, що підлягають дії взаємного визнання, а також технічні критерії щодо організації та режиму дій щодо ризиків. Директивою 2006/48/ЄС також закріплено такі основні принципи регулювання банківської системи: рівності у веденні діяльності кредитними та фінансовими інститутами на території ЄС незалежно від місця реєстрації; добросовісної конкуренції, субсидіарності, пропорційності; незалежності центрального банку; консолідованого нагляду; встановлення однакових вимог пруденційного нагляду для всіх кредитних організацій Європейського Союзу; співробітництва між органами нагляду Європейського Союзу за здійсненням банківської діяльності; взаємного визнання державами-членами національних ліцензій на здійснення банківської діяльності [18].

Директива 2006/48/ЄС вважалася основним джерелом банківського права ЄС до 01 січня 2013 р. і була замінена пакетом "CRD IV". Пакет почав діяти з 1 січня 2014 р. і складався з Постанови ЄС № 575/2013 [19] та Директиви 2013/36/ЄС [20]. Зокрема, пакетом було уточнено та деталізовано визначення капіталу та кредитного ризику контрагента, запроваджено коефіцієнт ліквідності та вимоги ліквідності.

Виконання Угоди про асоціацію передбачає приведення законодавства України до стандартів Європейського Союзу щодо переліку видів діяльності кредитних установ, які підлягають взаємному визнанню між державами-членами. До них за законодавством Європейського Союзу належать: надання кредитів, фінансовий лізинг, приймання депозитів та інших коштів на зворотній основі, послуги з переказу коштів, випуск та

обслуговування платіжних засобів, надання гарантій і порук, торгівля власним коштом або коштом клієнтів, участь у випуску цінних паперів та надання послуг, пов'язаних з цим випуском, надання підприємством консультацій щодо структури капіталу, промислової стратегії та пов'язаних з цим питань, надання консультацій та послуг щодо злиття і придбання підприємства, посередництво на міжбанківських ринках, управління портфелем цінних паперів.

Ці та інші положення про банківську діяльність, які містять документи Європейського Союзу, частково прийняті і у законодавстві України (наприклад, принципи самостійності та незалежності Національного банку України, незалежності організації і діяльності банків України). Так, принцип самостійності та незалежності Національного банку України передбачає, що Національний банк України як юридична особа має відокремлене майно, що є об'єктом права державної власності і перебуває у його повному господарському віданні. Національний банк України не відповідає за зобов'язаннями органів державної влади, а органи державної влади не відповідають за зобов'язаннями НБУ, крім випадків, коли вони добровільно на себе такі беруть.

Зазначені норми щодо реалізації принципу незалежності Національного банку України були суттєво змінені та доповнені у 2015 р., якими було посилено його інституційну, функціональну та фінансову незалежність. Йдеться про Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розбудови інституційної спроможності Національного банку України» № 541-VIII від 18 червня 2015 р. Змінами було передбачено: новий порядок формування кошторису адміністративних витрат Національного банку України; право Національного банку України не перераховувати до Державного бюджету України суму частини прибутку до розподілу більшу, ніж визначена у річній фінансовій звітності; новий порядок формування Ради Національного банку та її повноваження здійснювати нагляд за системою внутрішнього контролю Національного банку, затверджувати щорічно до 15 вересня поточного року кошторис витрат Національного банку на наступний рік, затверджувати Регламент Ради Національного банку України, положення про Аудиторський комітет та інші робочі органи Ради Національного банку; затверджувати до

1 листопада звітного року аудиторську фірму для проведення аудиту річної фінансової звітності Національного банку, розглядати аудиторський висновок та затверджувати до 30 квітня наступного за звітним року річну фінансову звітність Національного банку та оприлюднювати її на сторінках офіційного Інтернет-представництва Національного банку тощо.

На виконання положень Угоди про асоціацію зазначеним Законом було доповнено Закон України «Про Національний банк України» новою статтею 13¹ «Аудиторський комітет» та зазначено, що Рада Національного банку утворює Аудиторський комітет з метою оцінки надійності та результативності системи внутрішнього контролю, повноти та достовірності річної фінансової звітності Національного банку. Також було суттєво змінено порядок формування та роботи Правління Національного банку України. Зокрема, передбачено його право утворити Комітет з питань нагляду та регулювання діяльності банків, нагляду (оверсайту) платіжних систем та Комітет з управління активами та пасивами Національного банку, делегувавши їм частину повноважень [21].

Сутність принципу незалежності організації і діяльності банків України є незалежність діяльності банків від органів державної влади (законодавчої, виконавчої) і органів місцевого самоврядування у рішеннях, пов'язаних з їхньою оперативною діяльністю. Зокрема, ст. 5 Закону України «Про банки і банківську діяльність» встановлює, що органам державної влади і місцевого самоврядування забороняється будь-яким чином впливати на керівництво чи працівників банків у ході виконання ними службових обов'язків або втручатися в діяльність банку. Шкода, заподіяна банкові внаслідок такого втручання, підлягає відшкодуванню у порядку, визначеному законом. Однак у чинному законодавстві України немає механізму, який би передбачав звернення банків у відповідні органи держави з приводу втручання в їхню діяльність чи порушення їх незалежності органами державної влади або місцевого самоврядування.

Таким чином, для ефективної та належної інтеграції української банківської системи до фінансового простору Європейського Союзу необхідно законодавчо закріпити основні принципи банківської діяльності у вітчизняному законодавстві

та адаптувати законодавство України до норм та стандартів Європейського Союзу.

Банківська діяльність у Європейському Союзі регулюється й іншими документами, які, безумовно, мають велике значення для такого регулювання. Так, заслуговують на окрему увагу правила, вимоги та вказівки Базельського комітету з питань банківського нагляду (Committee on Banking Supervision of the Bank for International Settlements) (надалі – Базельський комітет).

Саме Базельський комітет відповідає за впровадження єдиних стандартів у сфері банківського регулювання та нагляду, розробляючи директиви та рекомендації для органів нагляду держав-членів. На цих документах базуються положення банківського законодавства держав-членів Європейського Союзу та інших країн. Серед них «Базель I» (Basel Capital Accord) 1988 р., що було прийнято з метою встановлення більш рівних умов міжнародної конкуренції між банками та правил і вказівок для регулювання вимог до банківського капіталу. Відповідно до цього документу банки повинні мати основний та додатковий капітал, сукупно він повинен бути достатній для покриття кредитного ризику.

Основні принципи ефективного банківського нагляду (Основні Базельські принципи) є мінімальними стандартами надійного пруденційного регулювання та нагляду за банками і банківськими системами. Вони були вперше опубліковані Базельським комітетом у 1997 р. і переглянуті 2006 р., а в березні 2011 р. Група з розробки Основних принципів отримала від Базельського комітету повноваження переглянути та оновити Основні принципи. Як результат – кількість Основних принципів зросла з 25 до 29 та було введено 39 нових критеріїв оцінки. Переглянуті Основні Базельські принципи залишаються стандартом регулювання, нагляду і управління ризиками в банківському секторі [22].

Такі важливі документи, як «Базель II», впроваджений 28 вересня 2005 р. рішенням Європейського Парламенту, та «Базель III», затверджений у 2010-2011 рр., містять основні рекомендації щодо встановлення мінімальних вимог достатності банківського капіталу та посилення процесу банківського нагляду. Зокрема, у «Базель III» враховані вимоги та потреби забезпечити зміцнення стійкості світової фінансової системи в цілому і банківської зокрема та запобігти виникненню

глобальних фінансових криз у майбутньому. Науковці у свій час наголошували на необхідності запровадити коефіцієнти мінімальної достатності капіталу та ліквідності відповідно до вимог «Базель III», адже наявні в Україні проблеми вплинули на відплив капіталів з України, з вітчизняних банків на користь зарубіжних. Варто зазначити, що для впровадження відповідних вимог банки активізували залучення коштів для зміцнення капіталу, зокрема у 2019 р. європейські банки залучили додатково понад 3,3 трильйона євро [23].

Отже, банківський контроль та нагляд є важливою складовою банківської діяльності. А тому правове регулювання цього інституту потрібно суттєво змінити та привести у відповідність до вимог і рекомендацій Базельського комітету. Як свідчить Звіт Національного банку України за 2020 р., з метою підвищення ефективності та забезпечення стабільної діяльності банківської системи України, ґрунтуючись на положеннях європейського законодавства, рекомендаціях Базельського комітету та враховуючи кращу міжнародну практику, було прийнято кілька нормативно-правових (розпорядчих) актів: затверджені зміни до Положення про ліцензування банків, затвердженого постановою Правління Національного банку України від 22 грудня 2018 р. № 149; постановою Правління Національного банку України від 22 червня 2020 р. № 80 затверджені критерії до аудиторських фірм, які мають право проводити оцінку фінансово-господарської діяльності банку та визначення вартості акцій з метою визначення наявності/відсутності шкоди, завданої учаснику (учасникам) банку; постановою Правління Національного банку України від 29 грудня 2020 р. № 172 затверджені зміни до Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах тощо [24]. Зокрема, змінами до Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах було передбачено призначення відповідальної особи банківської групи, яка забезпечує функціонування комплексної, адекватної та ефективної системи управління ризиками в банківській групі. Система управління ризиками має забезпечувати інтегрований процес виявлення, оцінки, контролю та моніторингу всіх суттєвих видів ризиків [25].

З метою гармонізації українського законодавства із нормами Європейського Союзу та відповідно до Угоди про асоціацію з ЄС у

2020 р. було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення механізмів регулювання банківської діяльності НБУ удосконалив механізм відновлення платоспроможності і покриття неплатоспроможності банківських установ. Цим Законом було внесено зміни до ст. 74 Закону України «Про Національний банк України», якими визначено, що рішення (нормативно-правові акти чи індивідуальні акти), дії або бездіяльність Національного банку України (його посадових та службових осіб) можуть бути оскаржені до суду виключно з метою встановлення їх законності. Однак зазначено, що процедура оскарження не зупиняє виконання рішення, акта або дії Національного банку України. Важливим є й положення про те, що забезпечення позову шляхом зупинення дії рішень Національного банку, а також встановлення для Національного банку, його посадових та службових осіб заборони або обов'язку вчиняти певні дії, обов'язку утримуватися від вчинення певних дій, не допускаються [26].

Таким чином, основними результатами щодо виконання Угоди про асоціацію стосовно банківської системи України є підвищення прозорості функціонування банківських та небанківських установ, розширення напрямів діяльності Національного банку України та окремих банків, а також удосконалення системи управління ризиками та банківського нагляду. Зазначені внутрішні зміни засвідчили наближення банківського законодавства України до норм Європейського Союзу та сприяли підвищенню стабільності банківської системи.

3. Проблеми правового регулювання банківських відносин в Україні і шляхи їх вирішення

Науковці виділяють низку недоліків банківського законодавства України: правове регулювання банківських відносин здійснюється великою кількістю ієрархічно розміщених підзаконних нормативно-правових актів; нормативна база досить часто змінюється і доповнюється, що ускладнює процес правового регулювання; між чинними загальними і спеціальними нормативно-правовими актами є багато суперечностей, що зумовлює неправильне застосування норм [26, с. 45].

З метою вирішення цих та інших проблем та на виконання зобов'язань за Угодою про асоціацію протягом 2015-2020 рр. (окрім проаналізованих вище) було прийнято низку актів, що

справили значний вплив на удосконалення регулювання банківських відносин: Комплексну програму розвитку фінансового сектору України до 2020 року [27], Стратегію розвитку банківської системи України на 2016-2020 рр. [28], Засади стратегічного реформування державного банківського сектору до 2025 року [29] та інші.

Головною метою прийняття Комплексної програми розвитку фінансового сектору України до 2020 року, затвердженої постановою Правління Національного банку України від 18 червня 2015 р. № 391, було створення фінансової системи відповідно до стандартів Європейського Союзу, її перезавантаження, оскільки вона загалом і банківська система як її важлива складова містили низку проблем на той час. Серед них можна назвати різке зростання частки проблемних активів на балансах банків (до 24,7 % наприкінці 1 кварталу 2015 р.) та суттєвий відплив депозитів з банківського сектору (до 45,4 % на 1 квартал 2015 р.). Також мало місце запровадження жорстких адміністративних заходів, пов'язаних з військовим конфліктом та економічною кризою.

Іншими проблемами були: масовий відхід з України низки великих європейських банківських установ (приблизно 10 європейських банків продали свої дочірні компанії); фрагментарність фінансового ринку та низька капіталізація фінансових послуг (у тому числі через існування фінансових установ, які не виконували та не мають на меті виконувати функції фінансового посередництва і створювали суттєві системні ризики для сектору). Суттєвим недоліком була неможливість функціонування в Україні більшості міжнародних систем інтернет-розрахунків.

Комплексна програма містила перелік й інших проблем, і що важливо – заходів для їх вирішення з метою створення передумов для довгострокового сталого розвитку фінансового сектору. Такі заходи, зокрема, передбачали створення рівних умов для конкуренції у фінансовому секторі та умов для вільного руху капіталу. Окремою системою заходів передбачалося посилити контроль і відповідальність за операції з пов'язаними особами та вимоги щодо платоспроможності і ліквідності учасників фінансового сектору.

Комплексною програмою також передбачалося: запровадження спеціальних вимог щодо капіталу, ліквідності та інших

показників системно важливих банків й інших фінансових установ; удосконалення системи регулювання та нагляду за фінансовим сектором; забезпечення прозорості діяльності та звітності учасників фінансового сектору. Аналіз Комплексної програми свідчить про спрямування її заходів на підвищення ефективності системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму. Особливо передбачалося здійснити низку заходів для забезпечення подальшого розвитку безготівкового обігу та розвиток роздрібних безготівкових платежів з використанням електронних платіжних засобів модернізувати законодавство в частині захисту прав споживачів та інвесторів тощо [27].

Як свідчить Звіт про виконання Комплексної програми розвитку фінансового сектору до 2020 року, оприлюднений НБУ, Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку, Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, Фондом гарантування вкладів фізичних осіб (далі – ФГВФО) та Міністерством фінансів України, дві третини усіх дій Програми виконано повністю або хоча б одним регулятором. Виконання решти завдань буде здійснюватися у межах реалізації Стратегії розвитку фінансового сектору України до 2025 року.

У Звіті серед ключових реформ, впроваджених упродовж останніх років і спрямованих на виконання Угоди про асоціацію, відзначено, зокрема, такі: посилено інституційну спроможність центробанку та проведено його внутрішню трансформацію; запроваджено інфляційне таргетування та перехід до гнучкого курсоутворення; проведено масштабну валютну лібералізацію; здійснено оздоровлення банківського сектору. Удосконалення банківського законодавства було спрямовано на: посилення відповідальності власників та менеджменту банків і небанківських фінансових установ; на перехід банків та небанківських фінансових установ на міжнародні стандарти фінансової звітності. Важливим наслідком реалізації Комплексної програми стало приведення у відповідність до європейських стандартів законодавства у сфері емісії цінних паперів та розкриття інформації на фондовому ринку, а також оптимізація системи державного регулювання та нагляду за небанківськими фінансовими установами.

Варто також назвати й інші реформи, що проводилися на виконання Комплексної програми упродовж останніх років і спрямованих на виконання Угоди про асоціацію. Зокрема, було запроваджено:

- прозорий, конкурентний механізм продажу активів (майна) неплатоспроможних банків, в тому числі через електронну торговельну систему Prozogo;

- уніфікований підхід до ліцензування на ринках небанківських фінансових послуг;

- автоматизовану систему виплат вкладникам неплатоспроможних банків, скорочено строк виплати гарантованої суми відшкодування за вкладами, розширено перелік вкладників, на яких поширюються гарантії ФГВФО, зокрема, до переліку включено фізичних осіб-підприємців;

- електронний підпис у банківській системі, систему дистанційної ідентифікації BankID Національного банку України.

Серед важливих реформ останніх років – створення Кредитного реєстру, посилення процедур фінансового моніторингу та вимог до розкриття інформації й звітності небанківських фінансових установ.

Виконання завдань та заходів, передбачених Комплексною програмою розвитку фінансового сектору до 2020 року, дало змогу значно покращити характеристики фінансового сектору. Посилення регуляторних вимог до діяльності фінансових установ та розкриття ними інформації, підвищення якості нагляду, заходи, спрямовані на їх оздоровлення і докапіталізацію, суттєво поліпшили прозорість і стійкість фінансового сектору. Виконання нових ініціатив з розвитку фінансового сектору заплановано в межах імплементації плану заходів у Стратегії розвитку фінансового сектору України до 2025 року [30].

Відповідно до Звіту Національного банку України за 2020 р. упродовж 2020 р. в межах реалізації Стратегії НБУ започаткувано понад 10 нових проєктів. Окрім створення «Кредитного реєстру Національного банку 2.0» (1Q2020), це такі проєкти: «Розвиток безпаперових технологій» (Paperless 2.0) (2Q2020); «Контроль за готівковим обігом» (Cash Managment) (2Q2020); «Тестування керівників» (Suptech) (3Q2020); «Регуляторні технології» (Regtech) (2Q2020); «Логістика та автоматизація роботи з готівкою» (3Q2020); «Процесно-продуктова модель управління грошовим обігом» (1Q2020); «Створення функціональної

стратегії регулювання грошового обігу та платіжних систем» (1Q2020); «Система контролю за грошовим обігом в Україні» (Cash Control System) (2Q2020); міжінституційна програма проєктів «Відновлення кредитування в Україні», що включає п'ять окремих проєктів (4Q 2020); «Створення центрального касового центру» (4Q 2020) [25].

Щодо Стратегії розвитку банківської системи України 2016-2020 рр. «Подолання кризи, стабільність національної валюти і банківської системи та економічне зростання», то головною метою її реалізації була розбудова фінансово потужної і стабільної банківської системи. Також ця Стратегія була спрямована на забезпечення стабільності національної грошової одиниці і у зовнішньому вимірі (валютний курс), і у внутрішньому (рівень інфляції), що є конституційною функцією Національного банку України.

Для подолання причин банківської кризи було визначено проблеми банківської системи, зокрема: системний дефіцит довгих ресурсів, що позбавляє банківську систему можливостей інвестиційного кредитування; спрямованість на поточні операції; диспропорції банківських балансів; системні помилки у сфері монетарної, валютної політики, а також неправильно обраної концепції дій у сфері банківського регулювання.

Досягнення поставленої мети передбачало виконання низки стратегічних цілей. Зокрема підвищення якості політики Національного банку України шляхом: реалізації реформи монетарної політики; оптимізації валютного регулювання і валютно-курсової політики для забезпечення валютної стабільності; вдосконалення банківського регулювання і банківського нагляду; створення ефективної та дієвої Ради Національного банку України.

Серед інших цілей реалізації Стратегії розвитку банківської системи – підвищення довіри суспільства до Національного банку України, банківської системи і національної валюти, розбудова банківської системи як комплексу рівноправних, різних за розмірами, спеціалізацією і бізнес-моделями банків, які є фінансово здоровими, конкурентоздатними, стабільними, спрямованими на довгострокову перспективу розвитку в Україні, кредитування реального сектору економіки, інноваційний та інвестиційний розвиток. Не менш важливими цілями були: розвиток цивілізованого конкурентного ринку банківських

послуг на базі сучасної ринкової інфраструктури, нових технологій, дотримання антимонопольного законодавства, недопущення рейдерства; розвиток процесів банківського кредитування; розвиток державних банків.

Серед першочергових кроків для зниження ризиків у банківській системі було обмежено повноваження Національного банку України щодо віднесення банку до категорії неплатоспроможних виключно випадками справжньої фінансової неплатоспроможності. Це положення є дуже важливим для запобігання корупції і захисту прав споживачів банківських послуг, адже рівень довіри до банківської системи був підірваний наданням НБУ права приймати вибіркові рішення [27].

Важливим документом на сьогодні є Засади стратегічного реформування державного банківського сектору до 2025 року, схвалені Кабінетом Міністрів України 02 вересня 2020 р. з метою побудувати надійну та конкурентоспроможну банківську систему. Відповідно до Зasad держава зокрема планує: впровадити стратегії для кожного державного банку; до 2025 р. знизити частку держави в банківському секторі з 60% до 25%; скоротити частку непрацюючих активів на балансах державних банків; захищати та підтримувати реалізацію реформи корпоративного управління із більшістю незалежних членів в наглядовій раді, із забезпеченням необхідного рівня підзвітності.

Засадами визначено бізнес-моделі окремо по кожному банку державного сектору: АТ КБ «ПриватБанк» – провідний роздрібний банк в Україні, який має сильну позицію в малому і середньому бізнесі; АТ «Ощадбанк» – універсальний банк, що обслуговує роздрібний сектор, малий і середній бізнес та корпоративних клієнтів у всіх сегментах ринку; АТ «Укрексімбанк» – переважно корпоративний банк, орієнтований на фінансування експортно-імпорتنих операцій з частковою присутністю в роздрібному секторі; АБ «Укргазбанк» – займає провідну ринкову позицію в галузі екологічного банкінгу, орієнтований на фінансування корпоративних клієнтів з присутністю в малому і середньому бізнесі та роздрібному секторі [26].

Аналіз міжнародного досвіду свідчить про низьку частку держави в банківському секторі, наприклад, у розвинених країнах вона становить приблизно 8 %, у країнах, що розвиваються, – до 22 %. Проведений аналіз дає підстави стверджувати, що жодна з банківських систем країн – членів

Європейського Союзу не має великого розміру державного банківського капіталу. Натомість в Україні внаслідок націоналізації КБ «Приватбанк» держава сконцентрувала у 6 банках більш як половину усієї суми як активів, так і зобов'язань. Безумовно, ця проблема негативно впливає на усю фінансову систему, а тому потребує вирішення.

Висновки

Отже, Україна, підписавши Угоду про асоціацію, взяла зобов'язання імплементувати у банківське законодавство стандарти, принципи і правові норми, на яких базується банківська діяльність у Європейському Союзі. Результатом імплементації положень документів ЄС, які стосуються механізму запобігання використанню банківської системи з метою відмивання коштів та фінансування тероризму (Директив 2015/849/ЄС, 2018/843/ЄС Європейського Парламенту та Ради) стало прийняття нового Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» від 06 грудня 2019 р. № 361-ІХ. Закон № 361-ІХ та підзаконні акти, прийняті на його виконання, містять новий механізм системи фінансового моніторингу у банківській системі України, що базується ризик-орієнтованому підході, дистанційній ідентифікації та верифікації клієнта.

Важливими для регулювання ринку банківських послуг у межах Європейського Союзу та положення яких імплементовані або ж підлягають імплементації у законодавство України, є документи Європейського Союзу, що містять основні принципи створення, ліцензування, ліквідації та реорганізації фінансових установ та правила здійснення пруденційного нагляду на ними: рівності у веденні діяльності на території Європейського Союзу незалежно від місця реєстрації; добросовісної конкуренції, субсидіарності, пропорційності; незалежності центрального банку; консолідованого нагляду; встановлення однакових вимог пруденційного нагляду; взаємного визнання державами-членами національних ліцензій на здійснення банківської діяльності тощо). Оскільки зазначені та інші принципи лише частково прийняті у законодавстві України, то діяльність із їх закріплення має продовжуватися і надалі. Окремо варто узгодити законодавство із правилами, вимогами та вказівками

Базельського комітету з питань банківського нагляду щодо необхідності запровадження коефіцієнтів мінімальної достатності та ліквідності капіталу для зменшення відпливу капіталів з України.

Із урахуванням низки недоліків, які мали місце у банківській системі України протягом 2015-2020 рр., наслідків фінансової кризи та поширення пандемії, важливими питаннями на сучасному етапі є: посилення контролю і відповідальності учасників фінансового ринку; упровадження спеціальних вимог щодо капіталу, ліквідності та інших показників системно важливих банків й інших фінансових установ; удосконалення системи регулювання та нагляду за фінансовими установами; забезпечення прозорості діяльності та звітності учасників фінансового ринку. перехід банків та небанківських фінансових установ на міжнародні стандарти фінансової звітності; зменшення частки держави в банківській системі тощо. Здійснення цих та інших заходів сприятиме адаптації вітчизняної банківської системи до стандартів Європейського Союзу, а, отже, забезпеченню надання сучасних та якісних банківських послуг, що цілком відповідає євроінтеграційному курсу України.

Література:

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 16 вересня 2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text
2. Декларація про державний суверенітет України Декларації про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р. № 55-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12#Text>
3. Про економічну самостійність України: Закон України від 03 серпня 1990 р. № 142-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/142-12#Text>
4. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07 грудня 2000 р. № 2121-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text>
5. Про Національний банк України: Закон України 20 травня 1999 р. № 679-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text>

6. Дмитренко Ю. Банківська діяльність як інститут фінансового права. *Форум Право*. 2012. № 2. С. 188-195. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2012-2/12djmfip.pdf>.

7. Латковська Т. Банківська діяльність як предмет регулювання різних галузей законодавства. *Актуальні проблеми держави і права*. 2009. № 49. С. 338–344.

8. Директива 2015/849/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 20 травня 2015 р. «Про запобігання використанню фінансової системи для відмивання грошей та фінансування тероризму», про внесення змін до Регламенту (ЄС) № 648/2012 Європейського Парламенту і Ради (ЄС) та про скасування Директиви Європейського Парламенту і Ради 2005/60/ЄС та Директиви Комісії 2006/70/ЄС». URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/55-GOEEI/es-2015849.pdf>

9. Директива 2018/843/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 30.05.2018 «Про внесення змін до Директиви (ЄС) 2015/849 про запобігання використанню фінансової системи для цілей відмивання коштів та фінансування тероризму та внесення змін до Директив 2009/138/ЄС та 2013/36/ЄС». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_010-18#Text

10. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 06 грудня 2019 р. № 361-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text>

11. Про затвердження Положення про здійснення банками фінансового моніторингу: Постанова Правління НБУ від 19 травня 2020 р. № 65. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0065500-20#Text>

12. Про затвердження Положення про здійснення установами фінансового моніторингу: Постанова Правління НБУ від 27 липня 2020 р. № 107. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0107500-20#Text>

13. Директива 73/183/ЄЕС Ради Європейського Співтовариства «Про скасування обмежень щодо вільного заснування банків та інших фінансових установ та вільного надання ними незалежних послуг» від 28 червня 1973 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_456#Text

14. Перша Директива Ради 77/780/ЄЕС «Про координування законів, постанов та адміністративних положень щодо початку

та ведення діяльності кредитних установ» від 12 грудня 1977 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_297#Text

15. Друга Директива Ради 89/646/ЄЕС «Щодо узгодження законів, підзаконних та адміністративних актів, які стосуються початку і здійснення діяльності кредитних установ, та внесення змін до Директиви 77/780/ЄЕС» від 15 грудня 1989 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_353#Text

16. Директива 2000/12/ЄС Європейського Парламенту та Ради «Щодо започаткування діяльності кредитних установ та її ведення» від 15 березня 2000 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_277#Text

17. Сідак М., Мічатеk В. Порівняльний аналіз принципів правового регулювання банківських відносин в Європейському Союзі та Україні. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Право*. Вип. 15. Ч. 2. С. 130-135.

18. Директива 2006/48/ЄС Європейського Парламенту та Ради «Про започаткування та здійснення діяльності кредитних установ» (виправлене видання) від 14 червня 2006 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_862#Text

19. Regulation (EU) № 575/2013 on prudential requirements for credit institutions and investment firms (CRR). 2013. URL: ec.europa.eu/finance/bank/regcapital/legislation-in-force/index_en.htm.

20. Directive 2013/36/EU on access to the activity of credit institutions and the prudential supervision of credit institutions and investment firms (CRD IV). 2016. URL: ec.europa.eu/finance/bank/regcapital/legislationin-force/index_en.htm

21. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розбудови інституційної спроможності Національного банку України: Закон України «№ 541-VIII від 18 червня 2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/541-19#Text>

22. Основні принципи ефективного банківського нагляду. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Basel_Core_principles_2012.pdf?v=4

23. Музика-Стефанчук О. Адаптація українського законодавства до вимог ЄС (на прикладі регулювання банківських відносин). *Eurasian Academic Research Journal*. 2017. № 3. URL: http://www.earj.org/?page_id=18.

24. Національний банк України. Звіт 2020. https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/annual_report_2020.pdf?v=4

25. Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України: Постанова Правління НБУ від 29 грудня 2020 р. № 172. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0172500-20#Text>

26. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення механізмів регулювання банківської діяльності : Закон України від 13 травня 2020 р. № 590-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/590-20#Text> ; Карманов Є. Банківський кодекс України – об'єктивна необхідність. *Вісник НБУ*. 2005. № 11. С. 44-46.

27. Комплексна програма розвитку фінансового сектору України до 2020 року: Затверджена постановою Правління НБУ від 18 червня 2015 р. № 391. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0391500-15#Text>

28. Стратегія розвитку банківської систем України 2016-2020 рр. «Подолання кризи, стабільність національної валюти і банківської системи та економічне зростання». URL: https://kneu.edu.ua/userfiles/Credit_Economics_Department/afedra+bankspraviv/proekt_strategi.pdf

29. Засади стратегічного реформування державного банківського сектору до 2025 року. URL: <https://mof.gov.ua/storage/files/20200814%20SOB%20Strategy.pdf>

30. Звіт про виконання Комплексної програми розвитку фінансового сектору України до 2020 року. URL: <http://finpost.com.ua/news/16815>